

Du ŽEMAITIJOS žemės AŽUOLAI

Parengė Kazimieras PRUŠINSKAS

Brolių Stanislovo ir Gabrieliaus Narutavičių šeima

Tarp iškiliausių iš Žemaitijos kilusių žmonių, savo gyvenimą susijusių su politika, – iš Telšių kilę broliai Stanislovas ir Gabrielius Narutavičiai. Stanislovas (1862–1932) – advokatas, visuomenės veikėjas, 1905 metų revoliucijos dalyvis, Alsėdžių Respublikos prezidentas, Vilniaus Didžiojo Seimo atstovas nuo Alsėdžių, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, tautosakos rinkėjas. Gabrielius Narutavičius (1865–1922) – mokslininkas, inžinierius, profesorius ir politikas, Lenkijos prezidentas nuo 1922 m. gruodžio 11 d. iki gruodžio 17 dienos (kitais metais mes kartu su lenkais turėtume paminėti jo gimimo 160-ies metų sukaktį).

Kas šiuos du šviesius, mokslui ir politikai, savo idėjų įgyvendimui atsidavusius vyrus išugdė?

Broliai gimė bajoriškas šaknis turėjusioje Jono Narutavičiaus (g. ~ 1823.04.23, m. 1866 m.) ir Viktorijos Ščepovskytės Narutavičienės (g. 1832.02.23, m. 1908.06.01) šeimoje. Jonas Narutavičius buvo

Brėvikių dvaro Ponų namas XX a. 4 deš. Fotografas Juzefas Perkovskis (1896–1940). Nuotraukos originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“ Telšiuose

Telšių pavieto rinktas teisėjas, Brėvikių dvaro seniūnas, savininkas.

Brėvikių dvaras yra Telšių rajone, apie 3 km į

Telšiai (Maščio ežero pakrantė). Dail. Aleksandras Brinza. Kūrinio originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“ Telšiuose

Bajorų Narutavičių herbas

rytus nuo Plungės rajono Alsėdžių miestelio. Šis dvaras kaip atskiras ūkinis vienetas istoriniuose šaltiniuose pradėtas minėti 1592 m., kai po vedybų Šarnelės dvaro savininkas savo žmonai padovanojo Brėvikių apylinkėse buvusias jam priklausiusias valdas. Jos kaip privačios čia išliko ir vėlesniais metais. XVI a. jų šeimininkai yra buvę vienos seniausių Žemaitijos bajorų giminės atstovai Mitkevičiai, vėliau, XVII–XVIII a., dvarą valdė Šondzės, Nagurskiai, Milaševičiai, Gurskiai, Pilsudskiai. Narutavičiai Brėvikiuose įsikūrė XIX a. pr., šią valdą perėmę iš Pilsudskių.

1813 m. Brėvikių dvarą Gabrieliaus ir Stanislovo Narutavičių senelio Stanislovo Antano (Aleksandro) Narutavičiaus žmonai Anai Palagėjai Kasakauskaitei motina užrašė kaip kraitį. Bajorų Narutavičių giminė herbą gavo 1413 m. Horoldės aktų metu. Narutavičių laikais Brėvikių dvarui iki 1930 m. priklausė apie 500 hektarų. Tuo metu jo šeimininkai daugiausiai vertėsi pienininkyste. 1931 m. dvaras buvo padalintas. Tada metu čia gyvenusiam Lietuvos nepriklausomybės akto signatarui Stanislovui Narutavičiui buvo palikti 285 hektarai žemės. Sovietmečiu Brėvikių dvaro ponų name veikė mokykla ir parduotuvė.

Stanislovo ir Gabrieliaus tėvas Jonas Narutavičius dalyvavo 1863 m. sukilime, kovojo prieš Rusiją ir nukentėjo nuo carinės valdžios – po sukilimo buvo nuteistas vieneriems metams laiko kalėti. Jis mirė anksti – tada Gabrieliui buvo vieneri, o Stanislovui ketveri.

Gabrieliaus motina Viktorija Ščepovskytė Narutavičienė buvo trečioji J. Narutavičiaus žmona. Jonas ir Viktorija, gyvendami santuokoje, susilaukė jau minėtų dviejų sūnų – Stanislovo ir Gabrieliaus. Po vyro mirties šeima pateko į gana sunkias materialines sąlygas, grįžti į Narutavičių giminei priklausiusį Brėvikių dvarelį jie negalėjo, nes jis buvo išnuomotas. Tada Viktorija su savo sūnumis barono A. Ronnės pakviesti apsigyveno jo dvare Renave (Mažeikių r.).

Augindama vaikus net ir pačiomis nepalankiausiomis aplinkybėmis V. Narutavičienė neprarado vilties išmokslinti juos ir išauklėti dorais žmonėmis. Būdama išsilavinusi, įtakojama Apšvietos epochos filosofijos, ji darė didelę įtaką savo vaikų pasaulėžiūros raidai.

Itin svarbus vaidmuo ugdant berniukus teko ir žinomam pirmųjų lietuviškų kalendorių leidėjui, pedagogui, poetui, publicistui, vertėjui Laurynui Ivinskiui (1810–1881). Šio liaudies švietėjo biografė Danutė Petkevičiūtė 2001 m. Vilniaus dailės akademijos leidyklos išleistoje knygų serijos „Žemaičių praeitis“ devintoje knygoje „Renavas“ išspausdintame straipsnyje „Laurynas Ivinskis Renave“ (p. 159–168) trumpai apžvelgia aplinkybes, kaip XIX a. pab. L. Ivinskis atsidūrė dabartinio Mažeikių rajono teritorijoje anuo metu klestėjusiame Renavo dvare ir

(Nukelta į 16 p.)

Iš kairės: Renavo dvaro sodyba 1875 m. Napoleono Ordos (1807–1883) piešinys; paminklas Laurynui Ivinskiui (1810–1881). Autorius – skulptorius Petras Povilas Aleksandravičius (1906–1997). Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Broliai Roennės (iš kairės): Antanas, Eugenijus ir Feliksas. Nuotraukos originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

čia jam tekusią misiją mokytį ir auklėti J. ir V. Narutavičių vaikus.

D. Petkevičiūtė rašo, kad L. Ivinskis jau ir iki 1868-ųjų, kai atvyko į Renavo dvarą, palaikė ryšius su jo šeiminiu – bajorų maršalka Antanu Rönne (Roenne, 1794–1877), kad jį, kaip „*sumany, darbštų, jau pasižymėjusį gamtininką, buvusios Rietavo agronominės mokyklos mokytoją [...] traukė įvairiausių augalų pilnas Renavo parkas – puiki perspektyva jo gamtos mokslo, botanikos tyrinėjimams ir praktiniams herbarijų sudarymo darbams. [...]*

Tačiau į Renavą L. Ivinskis atvyko pakviestas visų pirma kaip namų mokytojas. Juo ir buvo per visus tuos trejus metus. Prielaida, kad švietėjas galėjęs mokytį A. Roenne vaikaičius, nepasitvirtino – baronas Renave vaikaičių neturėjo. 1814 m. vedęs O. Gorskytę, L. Ivinskio atvykimo laiku jis buvo našlys. Netekęs mylimos dukters, Renavo savininkas ėmėsi

globoti jos vaikystės dienu drauge Viktoriją Ščepovskytę (vėliau ji ištekėjo už Telsių teisėjo Jono Narutavičiaus iš Brėvikių dvarelėlio). Kai po ligos mirė V. Ščepovskytės-Narutavičienės vyras, jau išnuomotų Brėvikių savininkas, A. Roenne pasikvietė jo našlę į Renavą drauge su dviem jos mažamečiais sūnumis – Stanislovu ir Gabrieliumi. Berniukus, J. Narutavičienės liudijimu, ir mokė L. Ivinskis, „žinomas lietuvių rašytojas ir patriotas“ [Narutavičienė J. 1994. P. 46]. Šį faktą patvirtina ir Stanislovo Narutavičiaus biografai, pagarbiai tardami, jog pirmą išsilavinimą S. Narutavičius (1862–1932) gavo iš savo namų mokytojo Lauryno Ivinskio, lietuvių švietėjo, „kuris įskiepjo jam meilę lietuvių kalbai ir žemaičių tautosakai“ [Lossowski P. 1997. S. 258]. [...] Jaunesnįjį jo brolių Gabrielių Narutavičių (1865–1922), L. Ivinskis, prabėgus vieneriems metams Renave, galėjo mokytį pirmųjų abėcėlės raidžių ir skaitymo. [...]

Apie 1870-uosius metus V. Narutavičienė su vaikais Stanislovu ir Gabrieliumi išvyko iš Renavo ir apsigyveno Liepojoje, kur Stanislovas Narutavičius pradėjo mokytis gimnazijoje. Čia jų šeimą ir toliau rėmė A. Roenne, kuris prieš mirtį Narutavičiams užrašė dalį savo kapitalo.

Narutavičiams iš Renavo išvykus į Liepoją, kaip „talentingą pedagogą 1871 m. rudenį pasikvietė į Šiaulius grafas V. Zubovas – kaip namų mokytoją savo sūnui Vladui Zubovui“.

Bene svarbiausia priežastis, kodėl V. Narutavičienė iš Lietuvos išvyko į Latviją buvo ta, kad ji nenorėjo, jog jos vaikai Lietuvoje lankytų rusišką mokyklą (po 1863 m. sukilimo Latvijoje rusinimas buvo silpnesnis negu Lietuvoje ir Lenkijoje).

V. Narutavičienė kartu su savo sūnumis iš Liepojos į Brėvikių dvarą dar buvo sugrįžusi. Tada jo pastatai jau atrodė liūdnokai. Stanislovas, baigęs savo politinę karjerą Kaune, įsikūrė Brėvikiuose, dvarą atnaujino ir čia gyveno iki savo mirties.

Bonifaco Vengalio nuotrauka